

Міністерство освіти і науки України

Модельна навчальна програма курсу
«Культура рівності та взаємоповаги в сучасному суспільстві»
Профільна середня освіта.
Основний / Поглиблений рівень. 10 клас»
для закладів загальної середньої освіти

Автор: Крутенко О. В.

«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»
(наказ Міністерства освіти і науки України від 24.12.2025 №1702)

2025

Вступна частина

Модельна навчальна програма інтегрованого курсу «Культура рівності та взаємоповаги в сучасному суспільстві». Профільна середня освіта. Основний / Поглиблений рівень» (далі — Програма курсу) реалізує компетентнісний потенціал, мету і завдання громадянської та історичної, а також частково соціальної і здоров'язбережувальної та мовно-літературної освітніх галузей, визначених Державним стандартом профільної середньої освіти (далі — Державний стандарт), та призначена для викладання у класах профільного циклу загальної середньої освіти.

Програма передбачає реалізацію частини вимог до обов'язкових результатів навчання у громадянській та історичній, соціальній і здоров'язбережувальній, мовно-літературній галузях (Додатки 2, 16, 18 Державного стандарту) з урахуванням ключових компетентностей галузей (Додаток 1, 15, 17 Державного стандарту). У поєднанні з модельною навчальною програмою «Інтегрований курс історії та громадянської освіти. 10-12 клас. Основний рівень» вона забезпечує повне досягнення обов'язкових результатів навчання здобувачів профільної середньої освіти в громадянській та історичній освітній галузі.

Курс реалізується за умови його вибору учнівством і закладом освіти й може викладатися як у межах передбаченої кількості навчальних годин для вивчення обов'язкових освітніх компонентів за обраним профілем навчання, так і коштом навчальних годин для вибіркового освітніх компонентів, що фінансуються з державного бюджету.

Програма є основою для створення навчальних програм як основного, так і поглибленого рівнів, із відповідною корекцією орієнтирів для оцінювання, змісту, обсягів навчального часу, способів формування компетентностей і рівня складності навчального матеріалу.

Курс «Культура рівності та взаємоповаги в сучасному суспільстві. Профільна середня освіта. Основний / Поглиблений рівень» становить собою інноваційну освітню розробку, що реалізує унікальний підхід до вивчення гендерної проблематики у старшій школі. Його специфіка полягає в інтеграції теоретичних знань із соціології, культурології, історії, психології, права і медіаграмотності та практичної діяльності, завдяки чому освітній процес набуває рис інтерактивної дослідницької лабораторії. Особливе значення має аксіологічний аспект: курс спрямований на формування ціннісних орієнтацій, пов'язаних із повагою до прав людини, розвитком емпатії, толерантності та культури взаємодії. Крім того, програма курсу забезпечує розвиток ключових «м'яких навичок», зокрема комунікації, командної роботи, публічних виступів, медіаграмотності та соціальної відповідальності. У цілому, пропонований курс можна розглядати як комплексний освітній ресурс, який поєднує навчальну, виховну та соціалізуючу функції, сприяє особистісному зростанню учнівства та формуванню у молоді сучасного науково обґрунтованого світогляду, що

відповідає вимогам суспільства, орієнтованого на рівність, справедливість та партнерство.

***Метою курсу** є формування в учнів/учениць розуміння понять статі, гендеру, рівності прав, соціальної справедливості, розвиток навичок рефлексії, емпатії та конструктивної взаємодії з урахуванням різноманіття ідентичностей у сучасному суспільстві; виховання поваги до людської гідності, утвердження принципів рівності та недискримінації як основи громадянської позиції, відповідального вибору та самореалізації в умовах демократичного суспільства.*

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

1. *Ознайомити* учнів/учениць з поняттям «гендер» як соціокультурним явищем, показати відмінності між поняттями «стать» і «гендер».

2. *Розвивати* навички критичного мислення для розпізнавання гендерних стереотипів, мови ворожнечі, прихованої дискримінації у повсякденному житті, освіті, медіа та рекламі.

3. *Формувати* правову обізнаність щодо гендерної рівності, прав людини, захисту від дискримінації, а також ознайомлення з українським та міжнародним законодавством (Конституція України, Закон «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків», CEDAW, Стамбульська конвенція тощо).

4. *Сприяти* самопізнанню та особистісному самовизначенню учнів/учениць з урахуванням власних цінностей, уподобань, емоцій, стилю життя, меж особистої свободи та відповідальності.

5. *Розвивати* емпатію, толерантність, повагу до людської гідності та інакшості, включаючи різні гендерні ідентичності, особливості соціальних і культурних ролей.

6. *Формувати* навички безпечної поведінки, вміння протидіяти проявам дискримінації, насильства, цькування (булінгу), у тому числі з ознакою статі чи гендерної ідентичності.

7. *Навчати* мирному вирішенню конфліктів, практикам ненасильницької комунікації (NVC), роботі в команді, побудові рівноправних стосунків.

Компетентнісний потенціал курсу охоплює всі ключові компетентності, визначені Державним стандартом профільної середньої освіти. Програма курсу орієнтована на розвиток вільного володіння державною мовою через формування навичок усної та письмової комунікації під час дискусій, дебатів, написання есе та соціальних історій, а також на вироблення вміння аргументовано висловлювати власну позицію щодо соціальних і гендерних питань.

Аналіз статистичних даних, соціологічних досліджень, робота з діаграмами та картами сприяє розвитку математичного мислення. Дослідження впливу технологій і медіа на формування суспільних уявлень про жінок і чоловіків допомагає засвоювати знання у сфері природничих наук, техніки й технологій.

Розробка та реалізація учнівських проєктів, спрямованих на утвердження рівних прав і можливостей, стимулює креативність та інноваційність. Аналіз

соціальних і культурних практик з огляду на їхній вплив на довкілля поглиблює екологічну свідомість. Використання цифрових ресурсів, створення інфографік, соціальних плакатів, відео й онлайн-кампаній забезпечує формування інформаційно-комунікаційної грамотності.

Планування власних освітніх цілей, ведення рефлексивних щоденників і критичне оцінювання досягнень формує готовність до навчання впродовж життя. Обговорення суспільних процесів, дискусії про рівність і справедливість, участь у соціальних ініціативах допомагають усвідомити значення особистої відповідальності у демократичному суспільстві та сприяють розвитку громадянських і соціальних компетентностей.

Орієнтування у культурному розмаїтті, розуміння гендерних норм та їхнього впливу на суспільство поглиблює культурну обізнаність. Робота над проєктами, командна співпраця та ініціювання соціальних кампаній виховують підприємливість і фінансову грамотність.

Ціннісними орієнтирами Програми є принципи, визначені Державним стандартом, які реалізуються через зміст і види навчальної діяльності. Програма спрямована на формування поваги до особистості здобувачів і здобувачок освіти, визнання пріоритету їхніх інтересів, життєвого досвіду та соціальних потреб у процесі вивчення тем, пов'язаних із правами людини та гендерною рівністю.

Дослідження соціальних явищ у минулому та сучасності спонукає учнівство до розвитку критичного мислення, уміння аналізувати суспільні процеси, розпізнавати прояви дискримінації та стереотипів, а також формувати власну позицію щодо шляхів побудови більш справедливого суспільства.

Залучення до колективних проєктів, участь у дебатах, створення соціальної реклами й інформаційних кампаній сприяє формуванню безпечного, інклюзивного освітнього середовища, де утверджуються принципи академічної доброчесності, взаємоповаги, рівності та толерантності до культурного й соціального різноманіття світу.

Через осмислення ролі гендерної рівності у розвитку суспільства, аналіз українського та світового досвіду у сфері прав людини Програма сприяє формуванню активної громадянської позиції, патріотизму та поваги до демократичних цінностей і культурних надбань українського народу.

Особлива увага приділяється формуванню готовності до захисту незалежності та територіальної цілісності України через усвідомлення важливості прав людини, солідарності й відповідальності громадян за майбутнє країни. Аналіз історичних та сучасних прикладів суспільних змін розкриває значення гендерної рівності як чинника стійкого розвитку й культурного опору.

Програма сприяє вихованню людської гідності, справедливості, співпереживання та взаємопідтримки через обговорення життєвих історій, роботу з кейсами, а також рефлексію щодо власного досвіду взаємодії з різними соціальними ситуаціями.

Програма побудована на основі низки педагогічних, психологічних, соціокультурних та правових **принципів**, які забезпечують якісну реалізацію

змісту, відповідного до вікових особливостей учнів, державних стандартів та сучасних викликів у сфері освіти, зокрема:

➤ *принципу дитиноцентризму* (особистісно орієнтованого підходу), який передбачає визнання учня/учениці як повноцінного суб'єкта освітнього процесу;

➤ *принципу рівності та недискримінації*, який базується на положеннях Конституції України (ст. 24), Закону України «Про освіту» (ст. 6, 7, 20), Законів «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про запобігання та протидію дискримінації в Україні»;

➤ *принципу науковості й доказовості* за рахунок того, що інформація, яка подається в курсі, базується на сучасних наукових дослідженнях у галузях соціології, психології, педагогіки, гендерних студій, права та медицини;

➤ *принципу інтеграції (міжпредметності)*, оскільки гендерна тематика тісно пов'язана з багатьма навчальними дисциплінами – історією, громадянською освітою, біологією, літературою, правознавством, соціологією;

➤ *принципу безпечного освітнього середовища*, що забезпечується формуванням етичної та психологічної культури взаємодії, толерантності, емпатії, поваги до особистих меж інших;

➤ *принцип партнерства*, який передбачає побудову взаємодії між учителем і учнями як співтворців освітнього процесу. Учитель/вчителька виступає фасилітатором (а не джерелом «єдиної істини»), а учні/учениці – активними учасниками/учасницями дискусій, аналізу, рефлексії.

Програма Курсу складається з таких **структурних елементів**:

1) *Вступна частина* містить загальну характеристику курсу, визначає його мету, ключові компетентності, ціннісні орієнтири, завдання, підходи та принципи реалізації.

2) *Основна частина* розкриває зміст курсу та охоплює очікувані результати навчання, пропонований зміст курсу, види навчальної діяльності. У програмі представлено **орієнтовну тематику** видів навчальної діяльності, при цьому для педагогічних працівників / працівниць залишається можливість заміни та / або творчого формулювання запропонованих тем.

3) *Прикінцева частина*, що містить методичні рекомендації щодо організації навчального процесу та поради щодо оцінювання результатів навчання здобувачів/здобувачок освіти.

Основна частина програми містить такі розділи:

Вступ спрямований на розуміння сутності гендеру, його відмінності від біологічної статі та усвідомлення культурно-історичних уявлень про «жіноче» і «чоловіче».

Модуль 1. Гендер у суспільстві і родині. Акцент зроблено на аналізі гендеру як соціального конструкта, стереотипів і ролей, а також на взаєминах у родині та суспільстві.

Модуль 2. Гендер у мові, освіті та професійному виборі. Охоплює питання мови без шаблонів, подолання стереотипів в освіті та забезпечення рівності у виборі професій.

Модуль 3. Гендерна безпека: розуміти, діяти, змінювати. Приділено увагу проблемам насильства, дискримінації, захисту прав людини й критичному аналізу ролі медіа.

Модуль 4. Фінальний крок: створюй, дій, змінюй. Зорієнтований на практичні дії: активізм, створення й презентацію мініпроектів, аналіз гендерної політики та підсумкову рефлексію.

Особливості організації освітнього процесу. Курс може реалізовуватися як у межах визначеного часу для обов'язкових освітніх компонентів, так і за рахунок вибіркової частини навчального плану. Програмний зміст допускає інтеграцію з іншими предметами соціальної й здоров'язбережувальної, громадянської та історичної та мовно-літературної галузей. Передбачено можливість адаптації послідовності вивчення тем, прикладів і форматів діяльності відповідно до потреб класу та місцевих особливостей.

Вчительство має академічну свободу у виборі джерел, методичних підходів і форм роботи для досягнення визначених результатів. Учні/учениці не обмежуються засвоєнням інформації, а залучаються до активного аналізу соціальних явищ, опрацювання реальних кейсів, організації дискусій, створення та презентації власних проєктів. Практична орієнтованість програми спрямована на формування здатності застосовувати знання у конкретному соціальному та культурному середовищі — у навчальному закладі, громаді, медіапросторі. Дослідницький компонент курсу реалізується через роботу з емпіричними матеріалами, соціологічними опитуваннями та міні-дослідженнями, що сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних умінь та наукового стилю мислення.

Способи реалізації програми:

Аналіз та обговорення соціальних явищ: проведення дискусій, аналіз сучасних кейсів, розгляд прикладів гендерної нерівності у локальному та глобальному контекстах.

Практична дослідницька діяльність: учнівські соціологічні опитування щодо гендерних стереотипів, аналіз статистичних даних про освіту та професії, створення гендерних карт громади.

Використання цифрових ресурсів: використання онлайн-платформ і цифрових інструментів (тести, інтерактивні карти, опитувальники) для вивчення гендерних процесів і перевірки власних упереджень.

Проектна робота: розробка і реалізація учнівських мініпроектів, спрямованих на подолання гендерних стереотипів або популяризацію рівності у школі й громаді.

Групові та індивідуальні завдання: аналіз гендерних кейсів, рольові ігри на тему розподілу ролей у родині та суспільстві, моделювання ситуацій вибору професії без упереджень.

Польові заняття та екскурсії: відвідування громадських організацій, центрів підтримки постраждалих від насильства, знайомство з гендерними ініціативами у місті чи регіоні.

Інтерактивні формати: дебати, мозкові штурми, створення медіапродуктів (плакати, відеоролики, подкасти), симуляції соціальних процесів у контексті гендеру.

Такий підхід дає змогу учням не лише здобути знання про гендер, а й навчитися критично мислити, виявляти стереотипи, діяти свідомо й брати участь у суспільних змінах на засадах рівності, партнерства та взаємоповаги.

Методичні аспекти реалізації програми курсу за вибором представлено у прикінцевій частині.

Основна частина

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального курсу	Види навчальної діяльності
Учень/учениця узагальнює та інтегрує різні трактування історичних подій, явищ і процесів, оцінки діяльності історичних осіб [12 ГІО 4.3.1]; оцінює власну громадянську позицію [12 ГІО 5.1.1]; виокремлює відповідно до змінюваних цілей інформацію з одного чи кількох джерел (зокрема текстів, медіатекстів) згідно з тематикою обраного профілю або з художніх текстів, а також з неструктурованого мовлення для ефективної комунікації [12 МОВ 1.3.1-1]; пояснює особистісну і суспільну цінність налагодження і підтримки стосунків, співпраці на принципах рівності, довіри та взаємоповаги [12 СЗО 4.7.1-1]	Вступ. Що таке гендер? Відмінність між біологічною статтю та гендером. Історичні та культурні уявлення про фемінне/маскулінне. Формування гендерної ідентичності в соціумі	Мозковий штурм «Що для мене гендер?» Вікторина «Міф чи факт?» про стать і гендер. Інфографіка «Стать vs Гендер». Інтерактив: «Гендер-бінго». Флеш-інтерв'ю «Що я знаю про гендер?» Швидкі запитання-відповіді у стилі talk-show у парах з подальшим обговоренням
Модуль 1. Гендер у суспільстві і родині.		
Учень/учениця критично аналізує причини різних інтерпретацій історичної та суспільної інформації [12 ГІО 3.3.2]; добирає аргументи для підтвердження або спростування судження, висновку, оцінки щодо	Тема 1.1. Гендер як соціальний конструкт. Гендерні ролі як результат соціального впливу. Вплив культури, релігії та медіа на гендерне сприйняття. Гендерна соціалізація: сукупність очікувань суспільства щодо	Робота в парах: аналіз особистого гендерного досвіду. Кейс-метод: як би виглядало суспільство без гендерних очікувань?

історичної події, явища, процесу [12 ГЮ 4.2.1]; обґрунтовує, урахувуючи різні погляди, ідеї та переконання, власну позицію щодо широкого кола особистісно та суспільно актуальних проблем, зокрема порушених у художньому тексті, медіатексті [12 МОВ 1.6.1-1 П]	поведінки, інтересів та соціальних ролей, які приписуються чоловікам і жінкам	Візуалізація: створення «карти гендерних впливів». Креативна вправа: «Намалюй людину» (у парах учні/учениці малюють умовного «ідеального чоловіка»/«ідеальну жінку», використовуючи шаблон. Гра «Гендерний слідопит». Квести в школі або онлайн: знайти предмети, афіші або висловлювання з гендерним підтекстом
Аналізує варіанти власних рішень без впливу упереджень щодо професій та гендерно-рольових моделей [12 СЗО 4.11.1-4]; пояснює особистісну і суспільну цінність налагодження і підтримки стосунків, співпраці на принципах рівності, довіри та взаємоповаги [12 СЗО 4.7.1-1]; обґрунтовує, урахувуючи різні погляди, ідеї та переконання, власну позицію щодо широкого кола особистісно та суспільно актуальних проблем, зокрема порушених у художньому тексті, медіатексті [12 МОВ 1.6.1-1 П];	Тема 1.2. Гендерна ідентичність і самовираження. Розмаїття гендерної ідентичності. Способи самовираження через зовнішність, мову, поведінку. Толерантність до особистого вибору людини	Перегляд відеоісторій + обговорення. Групове створення «профілю гендерної ідентичності» уявної людини. Гра «Поглянь моїми очима» (емпатійна вправа). Арт-колаж «Хто я?» (учні/ці створюють колажі або mood boards про власну ідентичність (можна цифрово, наприклад у Canva або Jamboard). Руханка «У чужих кросівках»(рольова вправа: на короткий час «стати» іншою людиною з іншою

вибудовує комунікацію з іншими, забезпечуючи позитивне емоційне тло завдяки врахуванню особливостей контексту та інших важливих характеристик ситуації спілкування [12 МОВ 1.7.2-1]		ідентичністю та розіграти ситуацію)
Добирає аргументи для підтвердження або спростування судження, висновку, оцінки щодо історичної події, явища, процесу [12 ГЮ 4.2.1]; узагальнює та інтегрує різні трактування історичних подій, явищ і процесів, оцінки діяльності історичних осіб [12 ГЮ 4.3.1]; аналізує варіанти власних рішень без впливу упереджень щодо професій та гендерно-рольових моделей [12 СЗО 4.11.1-4]	Тема 1.3. Аналізуємо стереотипи: як не потрапити в гендерні пастки. Сутність і функції стереотипів. Приклади гендерних стереотипів у побуті та культурі. Вплив стереотипів на вибір і можливості особистості	Гра «Стереотипний набір» (пошук стереотипів у повсякденному житті). Картки з ситуаціями — розпізнавання прихованих стереотипів. Дискусійне коло «Чи шкідливі жарти про стать?» Гра «Стереотип-руйнівник» (кожна команда отримує стереотип і має придумати, як його розвінчати у форматі мемів, сторіс або постів). Формат шоу «Правда чи брехня» (учасники та учасниці отримують твердження і мають вирішити, чи це стереотип, чи реальний факт)
Визначає вплив різних форм дискримінації на здоров'я, безпеку та добробут [12 СЗО 4.8.1-1]; визначає способи поширення маніпулятивних,	Тема 1.4. Гендерні ролі в родині та суспільстві. Традиційний і сучасний розподіл ролей у родині. Образи «ідеального чоловіка» і «ідеальної	Порівняння сімейних моделей: патріархальна vs егалітарна (робота в групах).

пропагандистських впливів та методи протидії їм [12 ГЮ 3.2.1-2 П]	жінки». Взаємоповага і партнерство в родинному житті	Інтерв'ю з батьками: «Як це було у вас?» Програвання ситуацій із сімейного життя. Флеш-серіал «Сцена з життя» (інсценізація типових родинних ситуацій (з конфліктом, гумором або рефлексією), потім обговорення: чи є тут гендерні шаблони?) Мозаїка поколінь (учні приносять цитати або історії з родини про «чоловічі» і «жіночі» ролі — аналізують, що змінилося)
---	--	---

Модуль 2. Гендер у мові, освіті та професійному виборі

Вибудовує комунікацію з іншими, забезпечуючи позитивне емоційне тло завдяки врахуванню особливостей контексту та інших важливих характеристик ситуації спілкування [12 МОВ 1.7.2-1]; дотримується інформаційної гігієни, виявляє й розрізняє в усному повідомленні різні маніпуляції, фейки й пропаганду [12 МОВ 1.4.2-1 П];	Тема 2.1. Мова без шаблонів: гендер і комунікація нового часу. Гендерна маркованість у мові. Вживання фемінітивів і гендерно чутливої лексики. Мовні практики, що відтворюють або змінюють нерівність	Мовний аудит шкільного простору (афіші, оголошення, розклади). Тренінг «Говоримо без упереджень» (переформулювання висловлювань). Створення словничка гендерно чутливої мови. Вправа «Редактор/ка майбутнього» (переробка уривків з підручників, медіа або пісень у гендерно чутливому форматі).
---	---	---

		Реп-батл «Фемінітив чи ні?» (команди складають тексти на задану тему з використанням гендерно чутливої мови).
Читає із розумінням документи, які гарантують права громадян, та вміє використовувати отримані знання під час розв'язання ситуацій, пов'язаних із здоров'ям, безпекою та добробутом [12 СЗО 1.2.1-3]; застосовує принципи та механізми демократії в житті закладу освіти та місцевої громади [12 ГІО 6.1.2]; аргументовано використовує й поєднує різні способи фіксування інформації з одного або кількох текстів (зокрема художнього тексту, медіатексту), дотримуючись достовірності й засад академічної доброчесності, відповідно до самостійно визначеної мети [12 МОВ 2.6.1-1 П]	Тема 2.2. Освіта без стереотипів: гендер у класі і поза ним. Гендерне забарвлення освітнього простору. Роль учителя/вчительки і підручників у формуванні стереотипів. Освітні практики, що підтримують рівність	Аналіз шкільних підручників: як представлені дівчата/хлопці? Обговорення: «Гендер у класі: як це відчувається?» Кейс «Кар'єрний вибір і шкільні стереотипи». Рольова гра «День з життя учня/учениці» (скласти розклад дня для вигаданого персонажа з урахуванням (не)рівності в навчанні). Формат «Вони сказали це в школі...» (аналіз типових фраз, що можна почути в школі, щодо гендеру — обговорення альтернатив
Обґрунтовує важливість усвідомленого ставлення і діяльності щодо розвитку власного освітньо-професійного шляху з урахуванням можливостей, ресурсів, потреб та обмежень [12 СЗО 1.1.1-1 П]	Тема 2.3. Гендер і професії. Кар'єра без обмежень: гендерний пазл професій. Сегрегація професій за статтю. «Скляна стеля» і обмеження кар'єрного росту. Гендерна рівність	Гра «Це жіноча чи чоловіча справа?» (руйнування стереотипів). Інтерактивна карта професій: аналіз представлення чоловіків/жінок.

	у виборі майбутньої професії	Інтерв'ю з фахівцем/-чиною «нетипової» професії. Гра «Професійна лотерея» (учні та учениці по черзі витягують назви професій та мають обґрунтувати, чому вона підходить незалежно від статі. Стенд-ап «Моя мрія vs суспільні очікування» (короткі виступи про кар'єрні мрії і як суспільство на них реагує)
--	------------------------------	---

Модуль 3. Гендерна безпека: розуміти, діяти, змінювати

Застосовує інформацію щодо роботи служб, які надають компетентну та фахову допомогу та застосовує її відповідально за потреби [12 СЗО 1.1.1-2]; демонструє лідерську позицію та бере відповідальність у прийнятті рішень та діяльності щодо виходу з кризових ситуацій [12 СЗО 1.1.1-2 П]; аргументовано відстоює думку про те, що збереження власного здоров'я, власна безпека і добробут є правом кожного громадянина [12 СЗО 1.2.1-2 П]	Тема 3.1. Гендерне насильство: розпізнати й запобігти. Типи гендерно зумовленого насильства (фізичне, психологічне, економічне). Ознаки насильницьких стосунків. Шляхи захисту і профілактики насильства	Аналіз кейсів і реальних історій. Практична вправа: «Що я можу зробити як свідок?» Створення пам'ятки про допомогу при насильстві. Інтерактивна інфографіка (учні та учениці створюють візуальні плакати або сторіс «Як розпізнати насильство»). Аудіоспектакль «Тиха історія» (слухання/читання реальних історій з анонімними — голосами — емоційна рефлексія)
--	--	---

Приймає себе та моделює власну особистість і поведінку, дотримуючись права на повагу гідності [12 ГІО 5.1.2]; обстоює власну гідність [12 ГІО 5.1.3]; обґрунтовує необхідність відповідності законів, соціальних норм і правил правам людини та праву на повагу до людської гідності [12 ГІО 5.2.1]; оцінює ситуації щодо дотримання законів, соціальних норм і правил [12 ГІО 5.2.2]; відповідально ставиться до своїх обов'язків, які виникають з належності до спільноти й держави [12 ГІО 5.2.3]	Тема 3.2. Дискримінація і права людини. Право бути собою: протидія дискримінації в сучасному світі. Основи прав людини в контексті гендеру. Законодавчі інструменти протидії дискримінації Дискримінація в освіті, праці, медіа	Робота з правовими документами (Конвенції, Конституція України). Картки з дискримінаційними ситуаціями — аналіз і захист прав. Вправа «Право на...» (рольова гра з обмеженням прав). Квест «Права в дії» (серія завдань, які імітують ситуації з порушенням прав — учні та учениці мають знайти рішення). Правовий батл (команди шукають відповідні статті в міжнародних та українських документах для захисту прав у змодельованих кейсах)
Розпізнає прояви небезпечних (зокрема маніпулятивних) впливів у цифровому середовищі та використовує різні стратегії протидії цим впливам [12 МОВ 3.2.3-1]; вибудовує комунікацію з іншими, забезпечуючи позитивне емоційне тло завдяки врахуванню особливостей контексту та інших важливих характеристик ситуації спілкування [12 МОВ 1.7.2-1];	Тема 3.3. Гендер у дзеркалі медіа: хто і як формує наші уявлення? Аналіз гендерних образів у медіа. Репрезентація жінок і чоловіків у рекламі, фільмах, новинах. Медіа як інструмент посилення або подолання стереотипів. Аналіз реальних прикладів медіапродукції.	Аналіз відеореклами: гендерний зумовлений образ. Створення сторітелінгу/історії з медіа з протилежної перспективи. Дискусія: «Чому ми не помічаємо гендерних перекосів?» Медіадетективи (учні та учениці досліджують контент (Instagram,

дотримується інформаційної гігієни, виявляє й розрізняє в усному повідомленні різні маніпуляції, фейки й пропаганду [12 МОВ 1.4.2-1 П]; виокремлює й послідовно розрізняє в почутому (зокрема в тексті, медіатексті) за тематикою обраного профілю або в художньому тексті факти й судження, зокрема відмінності в інтерпретації різними суб'єктами тих самих явищ, зумовлені суб'єктивними чинниками, історико-культурним чи іншим контекстом [12 МОВ 1.4.3-1]		TikTok, реклама) і викривають «гендерні маніпуляції». Перевтілення: реклама навпаки (створення альтернативної реклами з гендерно рівним підходом.
Модуль 4. Фінальний крок: створюй, дій, змінюй		
Оцінює власну громадянську позицію [12 ГІО 5.1.1]; застосовує різні комунікативні стратегії для досягнення комунікативної мети в змінних умовах спілкування [12 МОВ 4.2.2-1]; досліджує причини та наслідки ігнорування можливостей запобігання конфліктів [12 СЗО 4.7.1-1 П]; оцінює ситуації щодо дотримання законів, соціальних норм і правил [12 ГІО 5.2.2]; відповідально ставиться до своїх обов'язків, які виникають з належності до спільноти й держави [12 ГІО 5.2.3]	Тема 4.1. Від слів до дій: гендерний активізм, який змінює світ Форми молодіжного активізму. Приклади гендерних ініціатив в Україні та світі. Перші кроки до соціальних змін	Ознайомлення з кейсами активістів/ок. Групова розробка кампанії чи ініціативи. Колаж або постер «Я можу бути голосом змін». Інстапроект «Гендерні історії» (створення дописів чи відео для вигаданої кампанії). Мозковий штурм «Як змінити світ у 3 кроки» (генерація ідей для локальних ініціатив)

Виявляє зв'язки між минулим і сучасністю (історичне значення факту), взаємовпливи історичних явищ і процесів, висловлює думку щодо ролі історичних осіб [12 ГЮ 1.2.1-1]; читає із розумінням документи, які гарантують права громадян та вмє використовувати отримані знання під час розв'язання ситуацій, пов'язаних із здоров'ям, безпекою та добробутом [12 СЗО 1.2.1-3]; добирає аргументи для підтвердження або спростування судження, висновку, оцінки щодо історичної події, явища, процесу [12 ГЮ 4.2.1]	Тема 4.2. Гендерна рівність у світі і в Україні Індекс гендерної рівності. Гендерна політика в Україні. Роль міжнародних організацій у просуванні рівності	Порівняння індексів гендерної рівності різних країн. Моделювання: «Парламент обговорює гендерну політику». Відеоаналітика + SWOT-аналіз ситуації в Україні. Мапування політик Створення інформаційної карти «Що робить Україна для досягнення рівності»: учні/ці знаходять приклади урядових програм, законодавчих ініціатив, інституцій, які працюють у сфері гендерної політики. Симуляційна гра «Громадські слухання». Інтерактивна вправа «Гендерний світовий челендж». Завершальна рефлексія: «Чим я можу бути корисним/корисною?» Створення «дерева дій»: на листочках учні/ці пишуть маленькі дії, які можуть зробити особисто (у школі, родині, спільноті) для просування принципів гендерної рівності
---	--	---

Добирає і систематизує джерела історичної та суспільної інформації за видами та походженням для виконання пізнавально-дослідницьких проєктів. [12 ГІО 3.1.1]; аналізує джерело інформації та оцінює його. [12 ГІО 3.2.1]	Тема 4.3. Планування власного мініпроєкту. Вибір актуальної теми та проблеми. Постановка цілей і план дій. Розподіл обов'язків у команді.	Шаблони для розробки проєкту (цілі, етапи, цільова аудиторія). Робота в командах. Дизайн-мислення (фасилітаційна сесія для розробки мініпроєкту з гендерної теми). Формат «Ідея-пітчінг» (кожна команда презентує проєкт як стартап). Панельна дискусія
Застосовує різні комунікативні стратегії для досягнення комунікативної мети в змінних умовах спілкування [12 МОВ 4.2.2-1]; Обґрунтовує, ураховуючи різні погляди, ідеї та переконання, власну позицію щодо широкого кола особистісно та суспільно актуальних проблем, зокрема порушених у художньому тексті, медіатексті [12 МОВ 1.6.1-1 П]	Тема 4.4. Презентація проєктів Візуалізація ідей. Захист мініпроєктів перед групою. Збір зворотного зв'язку (фідбек)	Виступи команд перед класом або іншою аудиторією. Використання презентаційних інструментів (плакати, Canva, відео). Формат зворотного зв'язку: «пісочний годинник» (що вдалося / що покращити / що зберегти)
Вибудовує комунікацію з іншими, забезпечуючи позитивне емоційне тло завдяки врахуванню особливостей контексту та інших важливих характеристик ситуації спілкування [12 МОВ 1.7.2-1]; застосовує різні комунікативні стратегії для досягнення комунікативної мети в змінних умовах	Тема 4.5. Рефлексія і підсумок. Підбиття підсумків курсу. Рефлексія особистих змін у ставленні до гендерної тематики. Оцінювання результатів навчання і планування подальших дій	Написання особистого есе або листа самому собі. Візуальна діаграма змін (до курсу — після курсу). Коло рефлексії з фокусом на почуттях, змінах, відкриттях

спілкування [12 МОВ 4.2.2-1]; пояснює особистісну і суспільну цінність налагодження і підтримки стосунків, співпраці на принципах рівності, довіри та взаємоповаги [12 СЗО 4.7.1-1]		
--	--	--

Прикінцева частина

Методичні підходи до реалізації програми. Перший модуль «Гендер у суспільстві і родині» складається з чотирьох тем. Перша тема «Гендер як соціальний конструкт» має на меті сформулювати в учнів та учениць розуміння того, що гендер — це не біологічна, а соціальна категорія, яка визначається суспільними нормами, очікуваннями та культурним контекстом. Пропонується провести такі форми роботи: мозковий штурм «Що для мене гендер?»; вікторина «Міф чи факт?» про стать і гендер; робота в групах інфографіка «Стать vs Гендер»; інтерактив: «Гендер-бінго» (учні отримують картки з твердженнями (наприклад, «Я чув про гендер», «Я плутаю стать і гендер», «Мені цікаво цю тему дослідити»). Завдання — знайти однокласників, яким це знайоме; флеш-інтерв'ю «Що я знаю про гендер?» Швидкі запитання-відповіді у стилі talk-show у парах з подальшим обговоренням.

Друга тема «Гендерна ідентичність і самовираження» передбачає проаналізувати розмаїття гендерної ідентичності; розглянути способи самовираження через зовнішність, мову, поведінку. Доцільними є такі форми роботи: Робота в парах: аналіз особистого гендерного досвіду; кейс-метод: як би виглядало суспільство без гендерних очікувань? Візуалізація: створення «карти гендерних впливів»; креативна вправа: «Намалюй людину» (у парах учні/учениці малюють умовного «ідеального чоловіка»/«ідеальну жінку», використовуючи шаблон; гра «Гендерний слідопит»; квести в школі або онлайн: знайти предмети, афіші або висловлювання з гендерним підтекстом.

Третя тема цього модулю має назву «Аналізуємо стереотипи: як не потрапити в гендерні пастки». Передбачено розглянути сутність і функції стереотипів; приклади гендерних стереотипів у побуті та культурі; вплив стереотипів на вибір і можливості особистості. Рекомендовано провести гру «Стереотипний набір» (пошук стереотипів у повсякденному житті), використати картки з ситуаціями з метою розпізнавання прихованих стереотипів; провести дискусійне коло «Чи шкідливі жарти про стать?», гру «Стереотип-руйнівник» (кожна команда отримує стереотип і має придумати, як його розвінчати у форматі мемів, сторіс або постів).

Метою четвертої теми *«Гендерні ролі в родині та суспільстві»* є аналіз традиційного і сучасного розподілу ролей у родині, обговорення образів «ідеального чоловіка» і «ідеальної жінки». Пропонуються такі види діяльності: порівняння сімейних моделей: традиційна vs сучасна (робота в групах); інтерв'ю з батьками: «Як це було у вас?»; програвання ситуацій із сімейного життя; флеш-серіал «Сцена з життя» (інсценізація типових родинних ситуацій (з конфліктом, гумором або рефлексією), потім обговорення: чи є тут гендерні шаблони?); мозаїка поколінь (учні приносять цитати або історії з родини про «чоловічі» і «жіночі» ролі — аналізують, що змінилося).

Другий модуль курсу «Гендер у мові, освіті та професійному виборі» складається з трьох тем. На занятті з теми *«Мова без шаблонів: гендер і комунікація нового часу»* розглядається такі проблеми, як гендерна маркованість у мові; вживання фемінітивів і гендерно чутливої лексики; мовні практики, що відтворюють або змінюють нерівність. Пропонуються такі вправи: мовний аудит шкільного простору (афіші, оголошення, розклади); тренінг «Говоримо без упереджень» переформулювання висловлювань); створення словничка гендерно чутливої мови; вправа «Редактор/ка майбутнього» (переробка уривків з підручників, медіа або пісень у гендерно чутливому форматі); реп-батл «Фемінітив чи ні?» (команди складають тексти на задану тему з використанням гендерно чутливої мови).

Тема *«Освіта без стереотипів: гендер у класі і поза ним»* має на меті сформувати в учнів та учениць критичне розуміння того, як гендерні стереотипи проявляються в освітньому середовищі та як вони впливають на вибір предметів, професій і можливостей. Цю тему рекомендовано розглядати через такі форми роботи: аналіз шкільних підручників: як представлені дівчата/хлопці?; обговорення: «Гендер у класі: як це відчувається?»; кейс «Кар'єрний вибір і шкільні стереотипи»; рольова гра «День з життя учня/учениці» (класти розклад дня для вигаданого персонажа з урахуванням (не)рівності в навчанні); формат «Вони сказали це в школі...» (аналіз типових фраз, що можна почути в школі, щодо гендеру — обговорення альтернатив).

Метою теми *«Гендер і професії. Кар'єра без обмежень: гендерний пазл професій»* є усвідомлення наявності такої проблеми, як сегрегація професій за статтю. Складається з трьох тем: «Гендерне насильство: розпізнати й запобігти» має на меті аналіз типів гендерно зумовленого насильства (фізичне, психологічне, економічне), ознак насильницьких стосунків, а також шляхів захисту і

Третій модуль «Гендерна безпека: розуміти, діяти, змінювати» складається з трьох тем: «Гендерне насильство: розпізнати й запобігти» має на меті аналіз типів гендерно зумовленого насильства (фізичне, психологічне, економічне), ознак насильницьких стосунків, а також шляхів захисту і

профілактики насильства. Досягненню цієї мети сприяють такі форми роботи: аналіз кейсів і реальних історій; практичні вправи: «Що я можу зробити як свідок?»; створення пам'ятки про допомогу при насильстві; інтерактивна інфографіка (учні та учениці створюють візуальні плакати або сторіс «Як розпізнати насильство»); аудіоспектакль «Тиха історія» (слухання/читання реальних історій з анонімними голосами — емоційна рефлексія).

Тема «*Дискримінація і права людини. Право бути собою: протидія дискримінації в сучасному світі*» розглядає питання прав людини в контексті гендеру, а також законодавчі інструменти протидії дискримінації. На заняттях передбачена робота з правовими документами (Конвенції, Конституція України), аналіз карток з дискримінаційними ситуаціями; рольова гра «Право на ...»; квест «Права в дії» (серія завдань, які імітують ситуації з порушенням прав — учні та учениці мають знайти рішення); правовий батл (команди шукають відповідні статті в міжнародних та українських документах для захисту прав у змодельованих кейсах).

Тема «*Гендер у дзеркалі медіа: хто і як формує наші уявлення?*» має на меті аналіз гендерних образів у медіа та репрезентації жінок і чоловіків у рекламі, фільмах, новинах. Рекомендовано провести такі форми роботи, як аналіз відеореклами: гендерний зумовлений образ; створення сторітелінгу/історії з медіа з протилежної перспективи; дискусія: «Чому ми не помічаємо гендерних перекосів?» «Медіадетективи (учні та учениці досліджують контент Instagram, TikTok, реклама і викривають «гендерні маніпуляції»); «Перевтілення: реклама навпаки» (створення альтернативної реклами з гендерно рівним підходом).

Четвертий модуль «Фінальний крок: створюю, дій, змінюю» складається з чотирьох тем. Метою теми «*Від слів до дій: гендерний активізм, який змінює світ*» є розгляд різноманітних форм молодіжного активізму, аналіз прикладів гендерних ініціатив в Україні та світі; планування перших кроків до соціальних змін». Задля досягнення цієї мети планується ознайомлення з кейсами відомих активістів/ок; групова розробка кампанії чи ініціативи, створення колажів або постерів «Я можу бути голосом змін»; мозковий штурм «Як змінити світ у 3 кроки» (генерація ідей для локальних ініціатив).

Тема «*Гендерна рівність у світі і в Україні*» має на меті ознайомлення з таким поняттям, як індекс гендерної рівності; аналіз гендерної політики в Україні та обговорення ролі міжнародних організацій у просуванні гендерної рівності. Доцільними будуть такі види роботи: порівняння індексів гендерної рівності різних країн; моделювання: «Парламент обговорює гендерну політику»; відеоаналітика + SWOT-аналіз ситуації в Україні; створення інформаційної карти «Що робить Україна для досягнення рівності» (учні/ці знаходять приклади урядових програм, законодавчих ініціатив, інституцій, які працюють у сфері гендерної політики); симуляційна гра «Громадські слухання» (клас об'єднується в групи; представники/ці уряду, громадські активісти/ки, журналісти/ки, представники/ці міжнародних організацій. Завдання: обговорити проєкт національної програми з гендерної рівності, визначити пріоритети, запропонувати рішення; інтерактивна вправа «Гендерний світовий челендж»

(Учні/ці об'єднуються в команди і проходять завдання, пов'язані з історією з різних куточків світу (факти про закони, історії змін, ініціативи), щоб «відкрити карту рівності». Завдання можуть бути у форматі QR-квесту, вікторини чи руханки в класі)

Тема *«Планування власного мініпроєкту»* передбачає вибір актуальної теми та проблеми, що буде представлена у вигляді проєкту. Пропонується створити шаблони для розробки проєкту (цілі, етапи, цільова аудиторія), організувати роботу в командах; провести (фасилітаційну сесію для розробки мініпроєкту з гендерної теми).

Тема *«Презентація проєктів»* спрямована на візуалізацію ідей та захист мініпроєктів перед групою. Заняття проходить у вигляді виступів команд перед класом або іншою аудиторією з використанням презентаційних інструментів (плакати, Canva, відео). Пропонується формат зворотного зв'язку: «пісочний годинник» (що вдалося / що покращити / що зберегти).

Тема *«Рефлексія і підсумок»* передбачає підбиття підсумків курсу; рефлексію особистих змін у ставленні до гендерної тематики; оцінювання результатів навчання і планування подальших дій. Рекомендовано провести такі форми роботи: написання особистого есе або листа самому собі; візуальна діаграма змін (до курсу — після курсу); коло рефлексії з фокусом на почуттях, змінах, відкриттях.

Викладання Програми курсу здійснюється на засадах *компетентнісного, діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів*.

Компетентнісний підхід передбачає формування у здобувачів та здобувачок освіти ключових і предметних компетентностей, необхідних для критичного аналізу соціальних явищ, розпізнавання проявів дискримінації та упереджень, розробки рішень і проєктів, спрямованих на утвердження рівних прав і можливостей у суспільстві. Особлива увага приділяється розвитку навичок аргументації, медіаграмотності та емпатії.

Діяльнісний підхід акцентує увагу на практичній, дослідницькій та комунікативній активності учнів і учениць. Навчання побудоване на аналізі реальних кейсів, виконанні проєктів, участі у дискусіях та дебатах, моделюванні соціальних ситуацій, створенні соціальних карт і медіапродуктів. Така форма роботи дозволяє не лише засвоювати знання, а й застосовувати їх у реальних контекстах.

Особистісно орієнтований підхід враховує індивідуальний досвід, інтереси та потреби учнівства. Програма надає можливість вчителю обирати темп, методи та форми навчання залежно від рівня готовності учнів і учениць. Важливим є створення безпечного освітнього простору, де кожен і кожна може висловлювати власну позицію, вести діалог, формувати ціннісні орієнтири та розкривати свій творчий потенціал.

Основні методи навчання

- *Інтерактивні методи:* дискусії, дебати, мозковий штурм, робота в малих групах, рольові ігри, моделювання соціальних ситуацій, кейс-метод.

- *Проблемно-пошукові методи*: аналіз життєвих ситуацій і медіакейсів, розробка аргументів та контраргументів, пошук прикладів позитивних соціальних змін.

- *Методи критичного мислення*: аналіз та оцінка інформації з медіа, виявлення стереотипів та маніпуляцій, формулювання обґрунтованих висновків.

- *Практичні методи*: проведення соціальних опитувань, створення презентацій, плакатів і відеороликів, написання есе та соціальних історій, розробка та реалізація мініпроєктів.

Технології навчання

- *Технології розвитку критичного мислення*: вправи «Чотири кути», «Аргументи–контраргументи», «Кероване обговорення», «Прес-метод».

- *Проєктні технології*: індивідуальні та групові проєкти, спрямовані на дослідження проблем гендерної рівності у шкільному середовищі чи громаді та представлення шляхів їх вирішення.

- *Інформаційно-комунікаційні технології*: використання онлайн-ресурсів, створення інфографік, інтерактивних карт, соціальних кампаній у соціальних мережах.

- *Технології співпраці*: робота в командах, спільне створення інформаційних матеріалів, взаємне рецензування ідей і проєктів.

- *Інтерактивні технології*: організація дебатів, диспутів, дискусій на актуальні суспільні теми, пов'язані з гендерними питаннями, та їх подальший аналіз.

Оцінювання результатів навчання

У разі, якщо пропонований курс буде викладатись як вибірковий освітній компонент, рішення про необхідність оцінювання (або не оцінювання) досягнутих учнями результатів приймає педагогічна рада закладу освіти.

За потреби, для оцінювання навчального прогресу учнів/учениць можна використовувати різноманітні види і форми оцінювання: формувальне оцінювання (спостереження, коментарі до виконаних завдань, самооцінювання та взаємооцінювання у дискусіях і рольових іграх, рефлексивні щоденники, обговорення після кейсів або мінідосліджень, інтерактивні платформи, як-от Padlet або Mentimeter); поточне оцінювання (аналіз реальних соціальних ситуацій, виконання практичних завдань із розпізнавання стереотипів, аналітичні вправи, візуалізації, мініопитування та короткі письмові роботи); підсумкове оцінювання (захист мініпроєкту або соціальної ініціативи, дебати, створення тематичного подкасту, блогу, есе або презентації на актуальну тему гендерної рівності з посиланням на власні дослідження чи досвід).

Інструментарієм для оцінювання можуть бути: чек-листи для самоаналізу, рубрики для оцінювання проєктної роботи, електронне портфоліо учня/учениці, картки спостереження, анкетування на основі Google Forms, а також індивідуальні карти прогресу з позначенням особистих досягнень у розумінні та практичному втіленні принципів рівності.

Список використаних джерел

1. Гендерний портрет України. Аналітичний звіт. UN Women Україна, 2022. URL: <https://eca.unwomen.org/>.
2. Гендерні студії: навчально-методичний комплекс / За ред. М. М. Титаренко. Харків: ХНУ, 2021.
3. Демська О. О., Живкова О. М. Гендер у мові і культурі: мовна політика в дії. Київ: КІС, 2020.
4. Крочук М. І. Гендерна рівність як складова загального принципу рівності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. Серія юридична 4. С. 466–471.
5. Левченко К. А. Гендерна рівність і права людини в освіті. Київ: Український Жіночий Фонд, 2021.
6. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. Київ, 2014. 65 с.
7. Панчук І. В. Гендерна педагогіка: навчальний посібник. Тернопіль: ТНПУ, 2019.
8. Стрельник О. Гендер для всіх. Чому це важливо. Київ: Основи, 2017. ISBN: 978-966-500-816-7.